

Sitaloppi, Satu 2023: List Construction in Finland-Swedish Sign Language. *Folkmålsstudier*, nr 61. S. 121–128.

LIST CONSTRUCTION IN FINLAND-SWEDISH SIGN LANGUAGE

Lectio praecursoria från disputationen vid humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet 17.4.2023

Satu Siltaloppi

Jag har funderat mycket på språken vi använder här idag på disputationen. Vem pratar, vem tecknar och vem tolkar mellan vilka olika språk? Resultatet ser ni framför er. Jag kommer att prata engelska, men under lection kommer jag också att teckna finlandssvenskt teckenspråk. Opponenten tecknar finskt teckenspråk som tolkas till engelska. Och allt tolkas till finlandssvenskt teckenspråk.

Lingvistikens historia är lång, några källor säger att traditionen är upp till 3 500 år gammal. Lingvistiska studier av teckenspråken började först på 1960-talet och i Finland på 1980-talet. Men då tänkte man inte att finlandssvenskt teckenspråk var ett eget språk utan snarare en dialekt någonstans mellan de finska och sverigesvenska teckenspråken. Det sätt att teckna som har sina rötter i dövskolan i Borgå började väcka intresse på slutet av 1990-talet. Det uppkom flera projekt och år 2005 konstaterade språkgemenskapen att, vet ni vad, det här är mer än en dialekt. Det är ett språk. Det är vårt språk. Finlandssvenskt teckenspråk har sedan 2015 nämnts i teckenspråkslagen som ett av våra två nationella teckenspråk. Finlandssvenskt teckenspråk är ett utrotningshotat språk med ungefär 100 modersmålsanvändare i Finland. Som sagt, det finlandssvenska sättet att teckna och språkgemenskapen har studerats sedan 1990-talet, och min doktorsavhandling är inte den första doktorsavhandlingen om det här språket, men den blev den första som fokuserar på grammatiken. Så det är någonting historiskt som vi får uppleva idag!

Varför blev jag den första som skriver en doktorsavhandling om det finlandssvenska teckenspråkets grammatik? Jag har en bakgrund som teckenspråkstolk och började efter många år som tolk studera svenska här vid Helsingfors universitet. Ganska snart var det dags att börja fundera på akademiskt skrivande och jag kunde inte bestämma vad jag skulle skriva om för allt verkade intressant men ingenting var superintressant. Läraren frågade om jag kunde tänka mig att skriva om finlandssvenskt teckenspråk. Det gjorde jag, och den första åttasidors essän blev sedan en kandidatuppsats (Siltaloppi, 2015) om de icke-manuella elementen i finlandssvenskt teckenspråk – det innebär allt det som man gör med sitt ansikte och med kroppen medan man tecknar med händerna, och hur det icke-manuella kan ändra betydelsen av

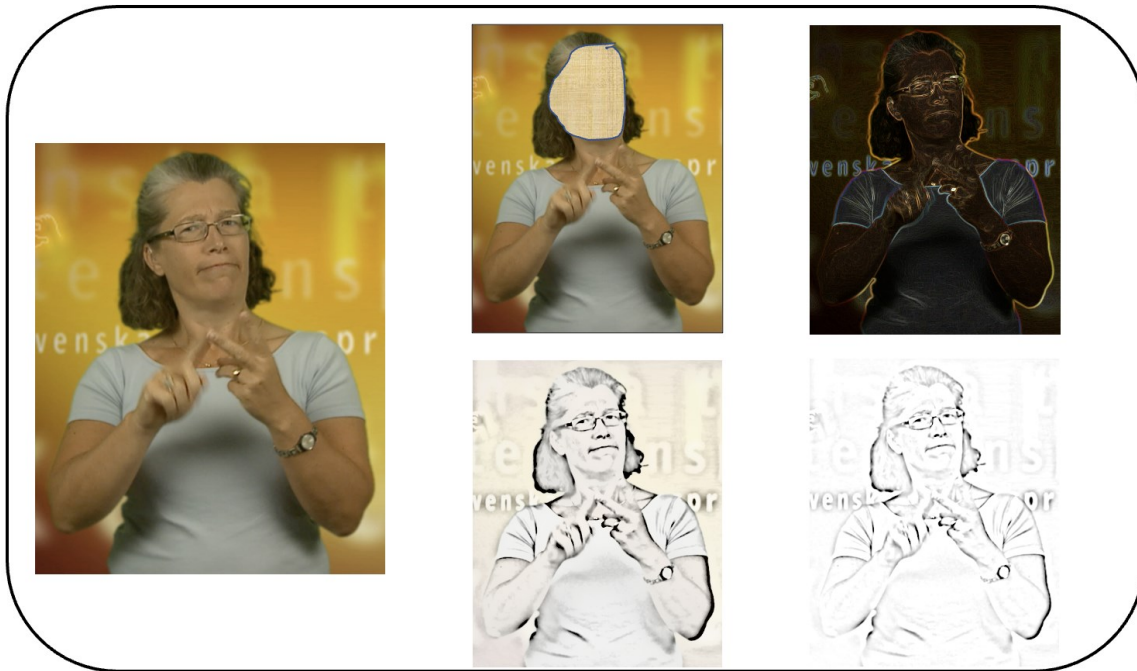
manuella tecken eller ge extra information. Sedan skrev jag min avhandling pro gradu (Siltaloppi, 2016) om den icke-dominanta handens funktioner i finlandssvenskt teckenspråk. Med den icke-dominanta handen menar jag den andra handen som har kallats den mindre aktiva handen. Den mer aktiva handen skulle vara den som används för skrivandet med en penna. Då jag skrev min avhandling pro gradu märkte jag att en av de här funktionerna har en rätt stabil form, eller en grupp av former, och att den var väldigt användbar för många situationer. Då jag fick möjligheten att börja med en doktorsavhandling ville jag fortsätta studera den här intressanta funktionen. Funktionen, listkonstruktionen, är nu analyserad i detalj i den här nya avhandlingen.

I min lectio kommer jag att prata om [1-LIST]¹ det material jag använt för den här studien, [2-LIST] om listkonstruktionen, [3-LIST] om den teoretiska ramen jag använt och [4-LIST] om mina viktigaste resultat.

[1-LIST] Det material jag använt i min studie kommer från en källa där interaktionen mellan den som tecknar och mottagaren är mer eller mindre envägsinteraktion. Materialet består av videomeddelanden som är planerade och redigerade innan de publiceras på Teckeneko-webbsidan (www.teckeneko.fi) där de som tecknar i videorna och publiken inte kan vara i kontakt med varandra. Genom datainsamling från internet och fokus på färdiga videor kunde jag undvika sådana etiska aspekter som ofta förekommer i fråga om tecknade språk när det gäller datainsamling och visning av resultaten i presentationer och publikationer. Teckenspråken har ingen skriven form, därför visar man ofta bilder ur materialet då man presenterar resultaten så som jag har gjort i min avhandling. Det är svårt eller nästan omöjligt att anonymisera teckenspråksmaterialet så att det ändå är möjligt att se vad bilden ska illustrera utan att någon viktig information går förlorad. Det går att blurra ansiktet eller behandla bilden så att det liknar en ritad bild (se figur 1), men teckenspråksgemenskapen är så liten att det går att känna igen vem personen är.

---

¹ Teckenspråken saknar skriven form och tecken symboliseras med en glosa på ett skrivet språk. Det är inte en översättning utan mer som en etikett. För att skilja GLOSAN från texten, skrivs de med KAPITÄLER. 1-LIST betyder 'första listpunkten' och illustrerar här hur jag tecknade 1-LIST samtidigt som jag berättade om den första listpunkten.

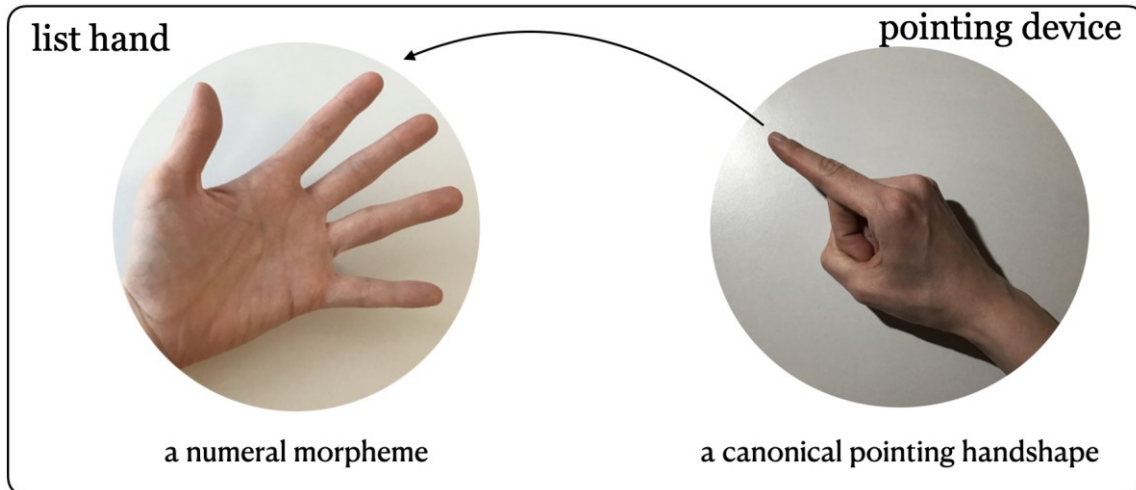
Figur 1. En exempelbild tagen från materialet (till vänster) och olika anonymiserade versioner av den. (Bilden är från Teckeneko.fi och används med tillstånd från Finlandssvenska Teckenspråkiga rf och personen som finns på bilden. Bildbehandling: Satu Siltaloppi.)

Eftersom materialet är publicerat och öppet tillgängligt på nätet är det här inte ett problem och det går att visa bilder från materialet som sådana. Jag har ändå anonymiserat materialet rätt mycket. Till exempel berättar jag inte vem som tecknar i de videor jag analyserar eller vad de heter, utan hänvisar till dem som personerna A, B, C osv. Jag har inte heller gett namnet på de personer de berättar om i videorna, utan skrivit [namn] i glosorna och gett påhittade namn i översättningen. Jag valde också att inte berätta detaljerad bakgrundsinformation om dem.

En annan etisk aspekt genom hela processen har varit min position som forskare. Jag är hörande och blev en del av de finlandssvenska teckenspråkigas språkgemenskap via mitt arbete som tolk. Genom valet att inte samla in nytt material som skulle kunna vara tvåvägsinteraktion, gruppdiskussioner eller liknande, kunde jag undvika att min närvaro i situationen, mina språkkunskaper och min tidigare roll som tolk skulle påverka datainsamlingen och språkbruket under datainsamlingen. Materialet för den här studien kommer från videor som användare av finlandssvenskt teckenspråk har tecknat för andra språk användare och innehållet i videorna kommer från ett riktigt behov. Jag är oerhört tacksam över att jag fick möjlighet att använda det här materialet.

[2-LIST] Listkonstruktionen – vad är det och hur pratar jag om den i min avhandling? Jag kallar den en konstruktion och med det menar jag att jag ser

den som ett form-betydelse-par (Langacker 2008:5). I en listkonstruktion finns en hand som håller en handform som representerar ett siffervärde mellan ett och fem. Och den andra handen pekar åt den här sifferhandformen (se figur 2).

Figur 2. Listkonstruktionen: den ena handen (till vänster) visar ett siffervärde mellan ett och fem och den andra handen (till höger) visar den prototypiska pekningshandformen. (Fotograf och grafik: Satu Siltaloppi.)

På ytan ser det väldigt lika ut varje gång: personen som tecknar och använder listkonstruktionen medan hen listar olika saker ger varje listad sak ett referensställe på listhandens fingrar. Men om man tittar på mindre ändringar finns det nyanser som ger mer betydelse för formen och det dyker upp nya perspektiv. Till exempel ändringar i det hur pekningen utförs kan gruppera de listade sakerna eller betona likheter eller olikheter mellan de listade sakerna.

Det finns över 20 andra namn för listkonstruktioner som jag hittade i tidigare studier om den här formen och dess funktioner. En som har stor spridning är listboj (engl. *list buoy*) – boj som en boj ute på havet som guidar sjökaptener. Men det finns andra namn som jag här räknar upp på engelska: *coordinated list*, *counting with fingers*, *digital enumeration*, *finger*, *fingertip* eller *ordinal tip loci*, *list numeral*, *list sign*, *listing construction*, *listing strategy*, och några mindre smidiga: *enumeration morpheme with associating pointing sign*, *numeral handshape in which fingertips are associated with referents*, eller *simultaneous constructions involving the use of a numeral sign*. Så det är inte så unikt att jag inte kallar det här för en boj och jag är inte ens den första som kallar den en konstruktion.

Jag hittade 241 listkonstruktioner i mitt material, dvs. 241 gånger då listhanden var aktiv och den andra handen, som jag i min avhandling på engelska kallar *pointing device*, pekar åt ett eller flera av listhandens fingrar. Av de här 241 var enbart 41 sådana där listhanden hålls kvar, *perseverated*, synlig som

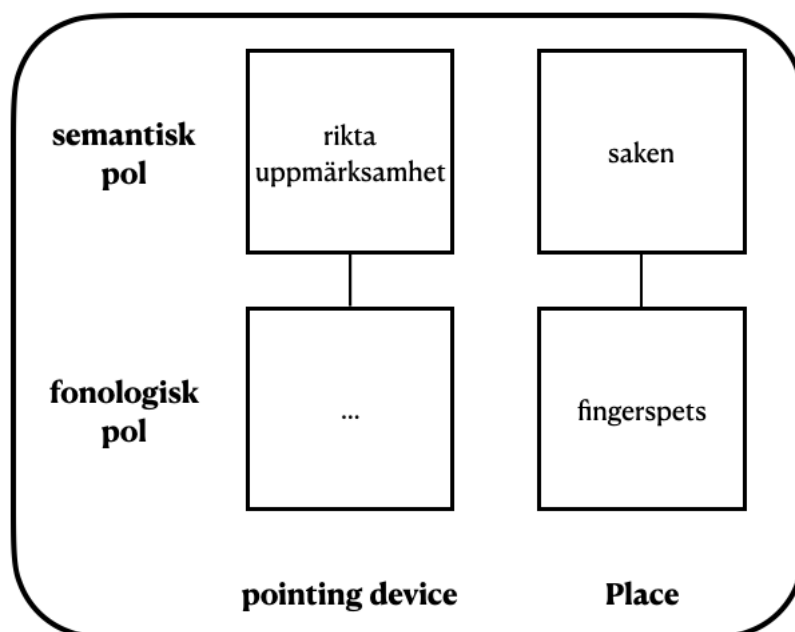
en boj på havet, medan den andra handen tecknar vidare. Det är alltså bara cirka 17 procent av alla listkonstruktioner som hålls kvar – och det är inte mycket. Det finns också andra studier som visar att den här boj-liknande användningen är i minoritet också i andra språk. Jag såg det här redan då jag skrev min avhandling pro gradu och hade svårt att kalla listbojen för en boj för den var inte så passiv, den hölls inte helt stilla. Liksom bojen på havet kan listhanden stanna på ytan, synlig, och den kan dyka under vågorna för en stund och komma till ytan igen. Min studie visar att oftast håller listhanden inte listhandsformen eller den återtar den inte ens för en senare referering på nytt, så det som liknar bojen i listkonstruktionen är verkligen i minoritet. Och det är en av orsakerna till att jag kallar den för listkonstruktion och inte listboj.

Dessutom märkte jag att i studier som behandlar listbojar är fokus oftast på den ickedominanta handen – precis som jag gjorde i min avhandling pro gradu – och den andra, pekande handen nämns sällan desto noggrannare – jag fokuserade inte heller själv på den. Då perspektivet flyttas från en boj till en konstruktion blir också den pekande handen en aktiv deltagare i konstruktionen. Listhanden uttrycker ordningen och antalet listenheter men listhandens fingrar refereras till med en pekning, och den pekningen ger mycket mer information än vad tidigare forskning har uppmärksammat.

[3-LIST] En av de svårare delarna av hela den här processen var att hitta stigen från idén till en färdig studie som kan publiceras. Jag säger så för det finns så många olika metoder och teorier inom lingvistik. Vissa teorier och metoder är frekventa i teckenspråksstudier, andra används sällan. Men vilka fungerar i teckenspråksstudier? Hur ”översätter” jag teorier och metoder som först har använts i studier om talade eller skrivna språk? Om jag anpassar en teori, vilka problem kommer jag att stöta på? Hittar jag någon som har haft samma problem och som har lyckats lösa problemen? Hur garanterar jag att jag har förstått alla problem som kan dyka upp då jag tillämpar en teori på ett tecknat språk? Och kan jag lösa alla problem? Jag hade tur – jag hittade min stig och träffade människor som har funderat på samma saker och jag har haft äran att diskutera med dem.

Jag hittade användbar terminologi inom kognitiv grammatik för att förklara hur en listkonstruktion fungerar och vad en listkonstruktion behöver. Jag tänker utifrån termer som *listhand* i stället för numeralt morfem och *pointing device* (Wilcox & Occhino 2016:371) som kan vara en prototypisk eller manipulerad pekningshandform, och då hade jag funnit termer som gjorde det möjligt att börja generalisera det som jag såg i materialet. Jag använder alltså kognitiv grammatik (Langacker 2008:15, 21; 2009:3) i den här studien och ser listhandens fingertoppar som symboliska strukturer (se figur 3). Den pekande handen är också en symbolisk struktur. I en symbolisk struktur finns

det två poler: en fonologisk pol och en semantisk pol som tillsammans bildar en symbolisk struktur (Langacker 2009:1, 12), en konstruktion.

Figur 3. Listkonstruktion som symbolisk struktur. I en symbolisk struktur finns det en fonologisk pol och en semantisk pol. I listkonstruktionen finns de här polerna både för *pointing device* och *Place*. (Grafik: Satu Siltaloppi, modifierad och översatt på svenska från Wilcox & Occhino, 2016.)

Den fonologiska polen är någonting som kan observeras: ett ljud, en gest, en skriven text. Den semantiska polen är betydelsen av någonting som har blivit sagt, skrivet eller tecknat. (Langacker, 2008:4, 21.) För *pointing device* är handformen den fonologiska polen, alltså den form som handen har då den gör pekningen och den semantiska polen är *att rikta uppmärksamhet*. Det betyder att åskådaren kommer att följa *pointing device* och rikta sin uppmärksamhet till det som *pointing device* pekar på. För listhanden och dess fingrar är den fonologiska polen det som *pointing device* pekar på. Den kan vara, och är ofta, fingertopparna i tur och ordning, och ibland alla fingrar tillsammans. Den semantiska polen är sedan den saken som listas och placeras på ett specifikt finger. Jag sade tidigare att jag kommer att ta upp [4-LIST] fyra saker: mitt material, vad listkonstruktion är, vilken teori jag har använt och vilka mina resultat är, det är de här fyra sakerna som finns på den semantiska polen. Listhandens fingertoppar har blivit någonting som jag i avhandlingen på engelska kallar *Place* för referenterna. *Place* skrivs med ett stort P i början så som ni kanske kan höra. Varför skrivs *Place* med ett stort P? Det finns ett behov för en teknisk term, alltså *Place*, för den fonologiska polen är också ett ställe i teckenutrymmet och *Place* som en symbolisk struktur för listhandens fingrar kan separeras från det fonologiska stället, de konkreta fingrarna

(Wilcox & Occhino 2016:379). Och tillsammans bildar *pointing device* och *Place* en pekningkonstruktion. Så som jag påstår i min avhandling är listkonstruktionen en typ av pekningkonstruktion.

[4-LIST] Även om listkonstruktionen har studerats rätt mycket i flera olika teckenspråk behövdes den här studien. Det finns två orsaker till det. För det första hade listkonstruktionen inte studerats i detalj i finlandssvenskt teckenspråk – redan det här är en tillräckligt bra orsak. För det andra är det så att även om formerna liknar varandra i alla de teckenspråk jag kollade, finns det variation mellan de olika språken och det är viktigt att beskriva användningen i detalj så att den här variationen blir synlig. Den här studien var en del av de revitaliseringsåtgärder vi behöver för finlandssvenskt teckenspråk, ett språk som är hotat. Min studie är en beskrivning av en liten bit av det finlandssvenska teckenspråkets grammatik och definitivt inte tillräckligt – vi behöver mera deskriptiva studier av många, många små bitar av grammatiken, och från alla typer av material. På ett sätt är den här studien en spelöppnare – den första om det finlandssvenska teckenspråkets grammatik. På ett annat sätt är den en studie till i den långa listan av studier om listkonstruktion i tecknade språken. Med den här studien bidrar jag till den typologiska kunskapen om språk och kognition.

De viktigaste resultaten från den här studien är sådana som kanske får dig att tänka att, på ytan, kanske de inte ens är resultat. Det hur listkonstruktionen görs och hur den används i materialet är i linje med rapporter om både formen och användningen i andra tecknade språk. Studien visar också att åtminstone i den här typen av material används listkonstruktion i finlandssvenskt teckenspråk inte på alla sådana sätt som har rapporterats vara möjliga i andra studier om andra språk. Men studien visar att de som tecknar i materialet refererar till flera listade saker med en cirkulär rörelse runt listhandens fingrar och det här hade inte rapporterats i studier om andra teckenspråk. Allt det här betyder att det finns ett värde i detaljerade beskrivningar: nyanser kan hittas, de kan visas till andra och vi kan lära oss att använda listkonstruktionen på nya sätt i olika situationer.

Min studie väckte förstås också nya frågor som inte kunde besvaras. En är hur listkonstruktionen kan bildas och användas tillsammans i interaktion. Om jag börjar använda listkonstruktionen, kan mina samtalspartner ta och fortsätta använda listkonstruktionen utan att de upprepar de listade enheterna? På vilka alla sätt kan en listkonstruktion vara ”delad”? En annan fråga är hur listkonstruktionen förstås och gör användningen av den det på riktigt lättare för alla att förstå längre videor och hur de olika delarna i en video är sammankopplade?

Nu har jag [4-LIST_circ] pratat om de fyra saker jag sa att jag skulle.

Litteratur

- Langacker, Ronald (2008). *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press.
- Langacker, Ronald (2009). *Investigations in Cognitive Grammar*. Moudon de Gruyter.
- Sitaloppi, Satu (2015). *Jag tittade förvånat. Känsloutryck i finlandssvenskt teckenspråk*. Kandidatuppsats. Helsingfors universitet.
- Sitaloppi, Satu (2016). *Den andra handen. Den icke-dominanta handens funktioner i finlandssvenskt teckenspråk*. Avhandling pro gradu. Helsingfors universitet. Tillgänglig elektroniskt: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201605111636>.
- Sitaloppi, Satu (2023). *List construction in Finland-Swedish Sign Language*. Doktorsavhandling. Helsingfors universitet. Tillgänglig elektroniskt: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8955-4>.
- Wilcox, Sherman & Corrine Occhino (2016). Constructing signs: Place as a symbolic structure in signed languages. *Cognitive Linguistics*, 27(3), s. 371–404. doi:10.1515/cog-2016-0003.